

THE PORTRAIT OF A CHOSEN ONE?

Mirela Dredetianu

Assist. Prof., PhD, University of Medicine and Pharmacy, Tîrgu Mureș

Abstract: A true reader, Nicolae Balotă reveals unknown aspects of literary order, and the theory of the demon that possesses him is often sacrificed in search of a realistic or religious metaphysical route. Writers could be divided into two types: those who discover new spiritual continents, and others who preserve previous rules, breaking them. The methodological critic, The Librarian, is in search of the intellect, just as Dedalus in the ancient myth. Somehow, Nicolae Balotă refuses to be jouisseur and agrees to be ascetic, but evades in the senses through the intellect. Even if the pleasure of the game is not visible for Nicolae Balotă the critic, the seriousness with which he captures the life of books makes one understand the types of knowledge of consciousness in relation to forms.

The critic Nicolae Balotă does not identify himself with the texts he refers to; he does not seek their veracity, although he is sailing as an Argonaut in the ocean of literary works. Even if we draw a similarity between Nicolae Balotă, The Librarian, and The Chosen One, we have to bear in mind that the masks they take on refer to an image that offers a new reality. Through the ambivalent terms of people-authors characters, as seen by Nicolae Balotă, we try to see to what extent the critic projects himself in the ordered life of others in to lighten it and to darken any open door to the depths of his personality. The status of the wandering author and the literary work undergo the supreme virtue of theoretical interpretation using concepts or images on the theatre of the works that Nicolae Balotă regards as his home and maybe that of his readers. Thus, the critic Nicolae Balotă meets the rhythmic voluptuousness voices of the poets, a gateway into their own being. The critic does not accept poetic enciphering by syntactic dislocation, but he seek creative elements within the language, the great original poetic voice, visible in the shape of words, awaiting them in the verse which means simultaneous order and disorder. The poetic art is placed in the centre of the things visible to the critic who oscillates between absolute intellectualism and emotion of art. The idea of order, like a temptation, calls his name. The expression remains constantly in the forefront and even if in the critical style one can notice a reference to the literary motifs and themes, for Nicolae Balotă, the intimate

nature of his thinking refers to the spiritual "heautontimoroumenos" warfare, a way of communication with the self.

Keywords: Nicolae Balotă, The Librarian, The Chosen One, Argonaut, heautontimoroumenos

Am selectat special acest titlu simptomatic, scris cu semnul întrebării, întrucât, el, eseistul Nicolae Balotă, integrează, în coordonatele mai largi ale vieții, ale istoriei mitice sacre, exemplare semnificative, deja formulate de alți cercetători. În viziunea eseistului Nicolae Balotă, plăsmuirile narrative interbelice își revelă misterele cu ajutorul unor viziuni, elemente hiero-fante, mijlocind între structura imaginară imaginația plastică și însuflețitoare a scriitorului și a cititorului virtual.

El, hierofantul eseist, posedă abstracțiuni metafizice, cunoaște tehnica de construcție și poate ajuta percepția spirituală, stabilind, în același timp, o poziție vie, întrucât furnizează modele umane pe care el însuși le-a verificat. Trecut prin inițierea dureroasă a carcerii, Nicolae Balotă are conștiința că este un inițiat, un ales, ce poate comunica din interiorul literaturii (operele studiate), din afara literaturii (teorii filosofice, mitice și teorii de structură literară), dinlăuntrul său însuși (explicațiile sale nu țin doar de învățarea regulilor, ci de capacitatea dobândită de a i se revela adevărul cu dovezi a posteriori).

Timpul în care trăiește **Alesul** devine acum un timp special, de descriere a operei artistice ca o sumă de înțelegeri fundamentale, existente la origini și repetate ritual în textul literar. Nicolae Balotă nu se mai întoarce la starea profană de toate zilele, el este un **Sacerdot**, un **Ales**, ce poate transmite moral, re-povestind istoriile, ceea ce e esențial în nașterea operei literare și în sfârșitul acesteia. După experiența de anabasă și catabasă, Nicolae Balotă a stabilit în lume o garanție a fecundității proprii; în plan cultural fiind un sacrificat, primește capacitatea soteriologică de a salva cititorii, organizându-le permanent gândirea simbolică, mentalitatea, stabilind corespondențele dintre literatura română și mișcările tradiționale europene. Nicolae Balotă nu se mai teme de viziunile escatologice ale universului, pentru că, legat de cosmos, știe că orice moarte ascunde în ea o re-naștere; fiind ales, el, Nicolae Balotă poate domina hermeneutic, în principiul operei studiate și în rostul lectorilor îndrumați să înțeleagă cu ajutorul filtrului său, lumea însăși. Amurgul unor zei și apariția altor zei, comuniști, îl interesează mai puțin, deci spaima sa de altul, demon sau infern, nu-l mai bântuie. Chiar dacă

anumite mistere sunt degradate, el, Nicolae Balotă, e un androgin ce folosește cuvintele ermetic, drept unealtă, interpretând hermeneutic câte o carte de căpătâi.

Nicolae Balotă este un Bibliotecar-Ales, un Sacerdot al lecturilor cu care întreține, ritual, o participare la ritmurile cosmice. Cărțile de căpătâi îl transformă pe el, alesul, într-un polihistor ales și savant care deșteaptă sufletele adormite fără ironie, doar asumându-și libertățile eseului. După ce a părăsit sensul autentic trăit, inițierea sa în codul modern îl arată drept un **Magistru** în sistemele de semnalizare lingvistice. Inițierea face posibilă traducerea fragmentelor din operele scriitorilor într-un sistem general; el, Nicolae Balotă, decodifică operele, le interpretează cu ajutorul demersului hermeneutic, descoperă corespondențele, citește limbajele secrete și observă că nimic în literatura română nu este întâmplător, indiferent dacă sensurile se pot modifica sau transforma, literatura rămânând o componentă stabilă în consuet cu sectoarele mitice.

Pe orizontală, Nicolae Balotă demonstrează asemănările și deosebirile în selecția problemelor, pe verticală încearcă să descopere demnitățile metafizice speciale. Înainte de a fi istorie, fenomenele de cultură sunt semne de existență ontologică, pe care filosoful hermeneut le interpretează. Pasiunea pentru mit îl obligă pe Nicolae Balotă să treacă dincolo de evenimente, să caute semnul, să-l înțeleagă, să-l deschidă. Universul obsesiv al unei psihologii a imaginației ține de un arhé, de principii originare și alesul descoperă organizarea temelor în jurul unui complex (apă, fecunditate, noapte, perlă).

El, **Alesul**, Nicolae Balotă, nu confundă planurile, ci dezvăluie autenticitatea, dezleagă sensul și mecanismele, interpretează viziunile, stabilind centrul, inocența sau relația acesteia cu moartea. Motivele sunt corelate între ele, se fac paralelisme cu obsesiile poetului, hermeneutica neoferind doar paralele exterioare, ci și explicații cauzale, principii care luminează, relevează cu ajutorul unui efort. Nicolae Balotă este un hermeneut, adică un critic literar care explorează operele literare ale altor autori, precum un „argonaut”, și își propune să explice calitățile operei în discuție din 3 perspective:

legătura cu începuturile;

legătura cu talentul individual și originalitatea;

relația cu presiunea artei asupra autorului și asupra receptorului.

În selecția scriitorilor discutați se include valoarea. În combinarea profilurilor și exegezelor se introduc elemente ale criticii hermeneutice. În modificările realizate în eseuri sunt cuprinse elemente ale spațiului de revelație asupra capacității operei literare de a interveni

în cercul imaginarului autorului și cititorului, creând un spațiu-capcană ce eliberează insul de mecanismul obsesiei, de dezrădăcinare, și propune un model inițiativ cu ajutorul cuvintelor.

În spațiul culturii universale, opera lui Nicolae Balotă trimite la spațiul francez (Marcel Proust), german (Thomas Mann), la spațiul englez (D.H. Lawrence, Aldous Huxley), american (William Faulkner), la spațiul rusesc (Mikhail Lermontov), la occident și orient (romanul japonez). Din perspectiva timpului, opera sa ne întoarce, de la literatura Egiptului antic, la literatura latină sau la aceea shakespeariană, sau a lui Hölderlin, până la Aragon, iar din cea a perspectivei genului literar, se poate observa o călătorie comodă prin vocile liricii moderne (Rimbaud, Rilke, Valéry) sau în Babel-ul romanelor din secolul XX (Alejo Carpentier), precum și în opera memorialiștilor (Voltaire, Stendhal) cu preferințe pentru literatura savantă (Caillois) sau aceea de frontieră (călătoriile).

Dacă adăugăm studiile despre universul prozei românești contemporane (Ion Marin Sadoveanu, Ștefan Bănulescu, Fănuș Neagu, Alexandru Ivasiuc, Dumitru Radu Popescu) la monografiile prestigioase despre scriitori (Urmuz, Tudor Arghezi, Alexandru Philippide) sau despre curentele literare (futurism, expresionism, suprarealism) sau despre probleme controversate ale literaturii (cum este problema absurdului), observăm că aproape nu este domeniu al artei în care autorul să nu-și fi proiectat personalitatea. Iar dacă admitem că, în trecerea de la Euphorion (1960) până la ultima ediție a Luptei cu absurdul (2001), este cuprinsă o întreagă viață concentrată de critic și istoric literar, recunoaștem că scopul acestei opere este crearea unei cărți ce poate „exorciza” demonia negatoare, coruptibilă, a timpului. Destinele literaturii și ale teatrului sunt regăsite și definite prin intermediul enigmelor și necunoscutelor imaginare. Metoda critică particulară, aceea a explicației hermeneutice, ține de nevoia de a iniția, întrucât enigmele în plan exegetic se ivesc la tot pasul și conflictele din universul literaturii trimit la conflicte din universul real.

Credem că adevărata personalitate a omului ce vrea a se cunoaște pe sine în Caietul albastru se prefiră prin interstițiile altor texte, refuzând **mysterum tremendum**, temperând momentele propriei spaime, cu ajutorul spectacolului altor opere literare. Patruzeci de ani de critică literară demonstrează inexistența unei preferințe speciale, capacitatea de a analiza, tentația de a selecta, pentru interpretare, opere de oriunde și din orice timp, dacă aceste opere reprezintă o valoare magnetică pentru autor.

Am putea crede că toate operele literare îl ispitesc simultan, succesiv, iar temele privilegiate seamănă cu Ispitirea sfântului Anton, tentație a lui Flaubert ce acționează cu ajutorul grotescului, sau al dramaticului, asupra firii omului Nicolae Balotă.

Tentația lui Nicolae Balotă, hybris-ul său, țin de o însușire bulimică, o asimilare enormă a lumii literar-artistică, fie plastice, fie a cuvântului, fie chiar științifice, generată de nevoia de a trăi citind. Surprindem această deschidere în trimiterile la propria-i persoană din analizele hermeneutice: „Ori de câte ori citesc un roman de Zola (mă gândesc la lecturile din ultimii ani, printre care cea recentă, a Bucuriei de a trăi), retrăiesc invers șocul pe care l-am avut în adolescență citind L’Assomoir. Șoc al concretului imediat, al brutalității realului văzut în măruntaiele sale, al unei materii dezvelite brusc în sinele ei impudic (ca orice rezultat al unei dezgoliri pentru o sensibilitate puerilă). Aceasta trăisem atunci, asociat cu oroarea fascinată a unei vorbiri ce mi se părea antiartistică, de o crasă vulgaritate, discursul însuși nepermis în literatură.¹”

Stilul critic al lui Nicolae Balotă, plin de informații savante, de trimiteri scrise cu litere aldine, italice, se raportează la figura mitic-simbolică de tip baudelairian **heautontimoroumenos**. Jocul imaginilor din conștiința estetică a lui Nicolae Balotă seamănă cu acest contrapunct muzical, cartea presupunând, pentru autor, o experiență thanatică pe un fond erotic. Estetul Nicolae Balotă creează producții critice parabolice. Temele multiple, privite în coborârea ad inferos sau în urcarea ad superos, au, în subtextul necunoscut de autor, un patos ca o căutare a unei sfere desenate de reveria morții. Aceasta înseamnă o îndepărtare sau o apropiere ce trimite la un adevărat topos critic, o epifanie a pasiunii de tip crepuscular cu acumulare excesivă a frumuseților, într-o voluptate ce ascunde spaima că arta este o viață fictivă pe care hermeneutul o vede arzând, nereușind să transforme această beție imaginară într-un triumf al vieții.

Cu toate că volumele se numesc Umanități, Lupta cu absurdul, Mapamond literar, ceea ce descoperim, ca metaforă critică exprimată în toate măștile autorilor care se apropie de Nicolae Balotă, este echivocul cult al frumosului conștient de accesul interzis la eternitate. Este posibil să existe interpretări ale operei lui Goethe pe care nu le-am întâlnit, dar credem că, între viața răbdată, cea voită și cea visată, viața visată din interiorul temelor rămâne cea a unei biblioteci eterne cu un Bibliotecar etern, Euphorion.

¹ Nicolae Balotă, Mapamond literar, Editura Cartea Românească, București, 1983, pp. 137-138.

Ordinea ideilor (*ordo idearum*) reflectă ordinea lucrurilor (*ordo rerum*). Ceea ce scrie Nicolae Balotă e ordinea afectului (*ordo amoris*), cu emoție și ironie, în critica sa autorul dorind să demonstreze ordinea simbolurilor (*ordo symbolicum*). Perspectiva prin care „joacă” criticul Nicolae Balotă rămâne aceea a unui pretins dialog, tulburător prin nevoia de exprimare față de ordinea ideilor, superioară lumii lucrurilor. Spiritualitatea își găsește experiența în dubla ordine a labirintului, simultan ordonat și haotic, arbitrariul cărților care-l înconjoară fiind recreat, cu ajutorul iubirii, în ordinea cărților sale. Rareori Nicolae Balotă propune opere literare ce nu pot fi închise în lumea iubirii sau în aceea a parabolei. Aprecierea unor opere de criză a semnului, opere absurde, arată că numinosul este, în realitate, subiectul eseurilor sale. Ordinea simbolică pornește, de la însinguratul romantic Nicolae Balotă, către damnatul critic, până la observatorul absurdului ce sesizează că adevărul se înscrie și în cuvânt și în obscuritatea acestuia, procedând în 3 tehnici:

- eliminarea datelor literare ale operelor care nu-i plac;
- încifrând eseuri despre opere ezoterice;
- descifrând, în discursuri critice, misterele propuse de el însuși.

Nicolae Balotă știe că nici un scriitor cu adevărat important nu poate fi încadrat în anumite curente sau tipare, dar știe că există non-opere de artă cu care nu se ocupă și că filonul subteran al unei poezii sau al unei opere literare trebuie revelat, precum hermeneutul trebuie să descopere, în creația seniorilor, peregrinările de urcare sau de coborâre în tărâmurile melancolice sau misterioase ale numelor. Reținem că lumea din care extrage temele este aceea a cuvintelor, chiar atunci când criticul vorbește despre el însuși, precum în Caietul albastru. Caracterul dual al personalității lui Nicolae Balotă, contemporan și clasic simultan, apare concentrat în discuția despre lumea critică a lui George Călinescu. Inițierea în cuvântul critic călinescian se face prin antagonism, prin spectacol, printr-o actualizare a esenței în câmpul ființei contemplatoare. Arta critică descoperă întotdeauna calea de eliberare, prin revelarea fabulosului mitic. Mitul propriu-zis este repede înlocuit cu posibilitatea estetică de a examina formele invizibile.

Tentativele lui Nicolae Balotă țin de descoperirea nu atât a unei lumi mitice, cât a unui limbaj primordial, limbajul păsărilor, în sensul că autorul încearcă o reîntoarcere spre lumea originară, spre realitatea ascunsă. Orchestrarea lucrărilor sale critice rămâne astfel labirintică, apropiată de phantasmă și mit. Structura romanescă și aceea poetică apar tratate sub semnul unei voințe baroce de a scrie o nouă mitologie, o mitologie a literaturii de la începuturi până în

prezent. Descoperirea ordinii simbolice a lumii exemplare pornește în căutarea unui paradis pierdut, regăsit în multitudinea cărților: „Deși gândirea mitică e ecumenică, mitul reprezintă un mod de cunoaștere ezoterică. Temele, simbolurile sînt cunoscute de toți cei care fac parte dintr-o colectivitate (trib, clasă, popor).²”

Întrucât lectura cere neapărat o inițiere, criticul are calitatea de a conduce cititorul spre ferestrele similitudinii-realității românești. Distorsiunile din imaginarul interior, deseori provocate de labirintul operelor exterioare, creează aspectul ordonat și haotic simultan din treptele criticii sale. Operele literare sunt organizate ca un labirint, o lume a semnelor ce se cer interpretate, întrucât se ține seama de exteriorul fizic, de interiorul psihologic și de privitor. Capacitatea de a percepe deplasările lumii obiectelor, ale lumii ideilor sau ale lumii dragostei, neliniștitorul labirint al cărților, proiectează critica lui Nicolae Balotă în tentația unui demiurg care privește toate operele literare și care se angajează în descrierea acestora, întrucât e fascinat de structura discursului estetic. Ordinea operelor literare (epice, lirice, dramatice) poate să fie clasificată cu ajutorul temelor (epoci baroce sau absurde), dar registrul esențial este dat de combinarea cu nenumărate enumerări. Explorările în universul umanității, cu ajutorul structurii critice, folosesc ca metodă nu doar hermeneutica, ci și stabilirea unor corespondențe și analogii. Dicotomia alternanțelor îl preocupă pe Nicolae Balotă, precum și imaginea lumii drept labirint. Descompunerea ordinii, manifestată sub forme anarhice, reprezintă modul de evadare a omului Nicolae Balotă în miraculos. Unirea lucrurilor disparate transformă structurile poetice și creează o vrajă a oglinzii. Ceea ce oferă criticul Nicolae Balotă este oglinda oglinzilor și această a doua oglindire preconizează o artă critică, un apetit artistic combinat cu unul științific, o descoperire a originii în cuvinte sau în cuvânt.

Arta interpretativă la care se realizează Nicolae Balotă cere descoperirea unor chei potrivite fiecărei opere literare. Comentariul relației dintre planul eticii literare și critică impune nu doar contemplație, ci și acțiune, „frână etică”. Primatul criticii presupune un model critic care doar sugerează, ajutând opera să fie ceea ce este, nu obligând-o. Această accentuare a sensurilor reevaluează trecutul, presupune o lectură în interior, o pluralitate a sensurilor, criticul intrând în întâmpinarea autorului și autorul venind în întâmpinarea criticului. Sfiala autorului și a criticului o reprezintă taina inițiatului, cele două puteri contrare operând în planul cosmic și în planul creației.

² Nicolae Balotă, Euphorion, Editura Pentru Literatură, București, 1969, p. 115

Încercăm să sugerăm existența unui sistem eseistic nou și a unei conștiințe critice noi, hermeneutice, nu atât în profilurile și exegezele critice, nici în căutarea unui destin împotriva morții, sau în ordinea și dezordinea cuvintelor, cât mai ales în explorarea unui arhé semnificativ în operele literare.

Parcurgând titlurile creațiilor de după 1969, se poate vedea o dublă căutare: pe de o parte, a unui sistem general (Lupta cu absurdul, De la Ion la Ioanide, Arte poetice), pe de altă parte, a unui sistem particular, în micromonografiile ce ar reactualiza ritualic substanța esențială a arhé-ului (Urmuz, Al. Philippide, T. Arghezi). Admițând că, precum în mituri, Nicolae Balotă povestește întâmplări sacre ale căror modeluri se află la origini, iar actualizările lor în povestire, în simboluri, ne obligă la o cunoaștere dublă: profană și sacră. Timpul profan îl reprezintă experiența lecturii obișnuite, timpul sacru îl reprezintă o lectură ce caută raportul cu originea, reînnoirea tipică a arhé-ului, organizarea sensului inițial în alte mișcări estetice.

Ceea ce face criticul hermeneut este o ceremonie de aflare a prezenței sacrului în viața profană. Descoperirea conștiinței mitice determină nu atât transformarea normei, ci căutarea unei scheme în care celălalt este necunoscutul: „tot astfel Mircea Eliade interpretează închiderea în norme a sufletului arhaic drept un refugiu în certitudine din spaima de necunoscut. Teama cea mare de a i se contrazice sau chiar suprima icoana pe care și-o făcuse despre sine e identică la omul arhaic cu spaima de moarte.”³

Această căutare a reintegrării unei opere „profane” în sacru interesează hermeneutul, cunoscător al unei lecturi de adâncime a căror ritmuri sunt magice și interioare. Intrarea în ritmurile dirijate de lună, soare, umiditate, zi, noapte, în căile întortocheate ale asociațiilor, este împinsă până la dorința de a comunica, până la ezoteric, precum în analizele hermeneutice, aplicate asupra sa.

Cavaler rătăcitor printre operele altora, Nicolae Balotă este ispitit deopotrivă de biografii cât și de ficțiuni, iar egalitatea distanței critice presupune încercarea de a face simțită taina. Chiar dacă inventio, selecția pe care o face Nicolae Balotă, este uneori raportabilă la comanda socială, sigur că dispositio, aranjarea discursului, se raportează la un critic baroc artificial, hermeneut care tratează autorul, precum un misterios obiect în mișcare. Trecherile stilistice sunt voit sau nu asanice, prin dubla organizare și dezorganizare: o dată, revelând personalitatea lui Nicolae Balotă și altă dată, ținând seama de prezența activă a scriitorului la care se referă. Explorator în lumea bibliotecii, Nicolae Balotă se integrează ca un Ales al sorții

³ Idem, ibidem, p. 426

în timpul său, timp pe care-l prețuiește și-l frecventează, precum un sacerdot al lecturilor. Masca autorului arată că Nicolae Balotă este în continuă legătură cu începuturile, cu talentul individual, dar mai ales cu operele literare.. Prin parcurgerea lumii duale și a lumilor create mitic de Nicolae Balotă putem accentua nevoia de patos și de apatie drept creații simbolice doar pentru a supraviețui. Universul său cuprins de acedie, este plin de tristețe, iar mutațiile pe care le dorește critica tânără cer o răsturnare dinlăuntru și nu din afară. **Rosa mystica** din provincia mistică a ardeleanului este floarea de colț pe care ne-o oferă ca metaforă critică și astăzi. Ordinea oferită de floarea reginei nu aduce compensație practică, dar deplasează interesul spre relația cu **Celălalt**, relație fericit rezolvată de critica lui Nicolae Balotă.

Bibliografie

1. Balotă, Nicolae, Nu știu altceva decât să citesc și să scriu, interviu realizat de Alexandru Ștefănescu în România literară, 30, 6 (12-18 februarie 1997), p. 3, 10
2. Balotă, Nicolae, E ceva în sufletul nostru care ne dă emoția anului 2000 (anchetă) (răspund Nicolae Balotă, Dan Cristea, Laurențiu Ulici, realizat de Sorin Roșca în Tomis (Constanța), An. 4, nr. 8 (aug. 1999), pp. 1-2.
3. Balotă, Nicolae, Biblioteca neterminată, în Flacăra, nr. 7, anul 1999, p.36.
4. Balotă, Nicolae, Cine poate să spună cu cugetul împăcat că este ales – Dora Pavel în dialog cu Nicolae Balotă, în Contemporanul – ideea europeană, An. 10, nr. 4 (27 ian. 2000), pp. 8-11.
5. Balotă, Nicolae, Variații pe tema timpului (eseu) în Apostrof (Cluj-Napoca), An. 11, nr. ½, (ian-febr. 2000), pp. 123-136.
6. Balotă, Nicolae, Schițe pentru un autoportret (I), în Luceafărul (București), nr. 4, (2 feb.2000), pp. 12-14.
7. Balotă, Nicolae, Scrisul are același rost ca și viața. Scriu așa cum trăiesc. Scriu pentru că trăiesc și scriu ca să trăiesc. (dialog cu Nicolae Balotă, realizat de Ion Zubașcu), în Convorbiri literare, An. 134, nr. 3, (martie 2000), pp. 4-5, 43.
8. Balotă, Nicolae, Este, oare, memoria deșartă? în Flacăra, nr. 9, anul 2000, p.59.
9. Balotă, Nicolae, „In-teresant” (fragment din vol. Abisul luminat) în Apostrof (Cluj-Napoca), An.12, nr. 3 (martie 2001), pp. 15-20.
10. Balotă, Nicolae, Să mori, poate să visezi (fragmente din Abisul luminat), în Adevărul literar și artistic, An. 10, nr. 559 (13 martie 2001), pp. 8-9.

11. Baltrušaitis, Jurgis, Eseu privind o legendă științifică. Oglinda, revelații, science-fiction și înșelăciuni, traducere de Marcel Petrișor, Editura Meridiane, București, 1981